

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการช่าง ฐานะพระมหากษัตริย์

นางสาว พงศิศา เกษมสิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2531

ISBN 974-568-744-8

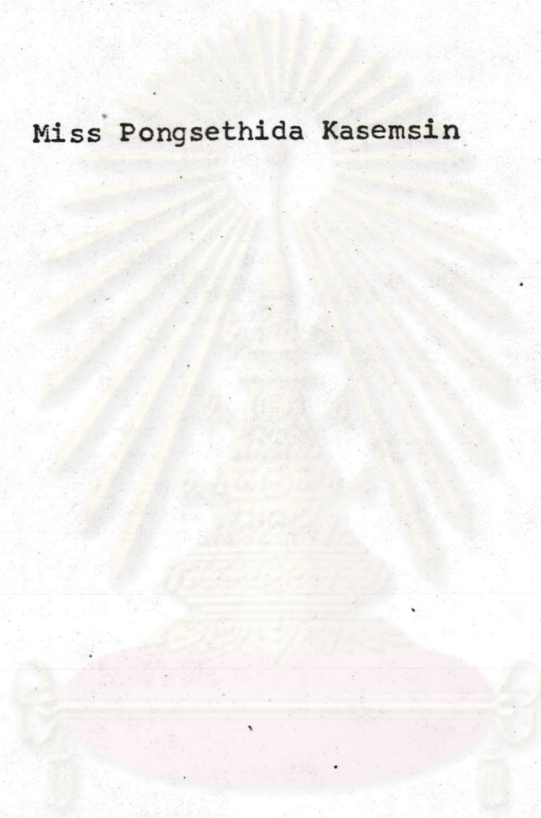
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013882

T1951116X

KING MONGKUT AND HIS JUSTIFICATION OF THE THRONE

Miss Pongsethida Kasemsin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1988

ISBN 974-568-744-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการชำระฐานะ
พระมหากษัตริย์

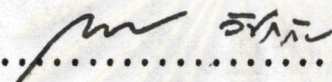
โดย นางสาว พงศ์ศิศา เกษมสิน

ภาควิชา ประวัติศาสตร์

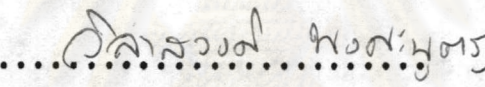
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจारी

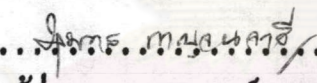

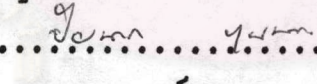
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

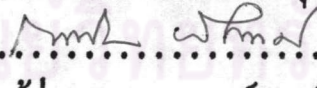

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัญ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์วิลาสงศ์ พงศ์บุตร)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจारी)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ปิยนาด บุนนาค)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ พวงพิศ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อ วิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พงศ์ริตา เกษมสิน : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการธำรงฐานะพระมหากษัตริย์
(KING MONGKUT AND HIS JUSTIFICATION OF THE THRONE) อ.ที่ปรึกษา :
ผศ.ดร.บุษกร กาญจนจรรย์, 195 หน้า

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งที่จะศึกษาพระบรมราชาวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการธำรงฐานะพระมหากษัตริย์ ผลการศึกษาพบว่า วิธีการสร้างความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะที่น่าสนใจคือ การทรงนำเอาแนวความคิดจารีตของไทยเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มาปรับใช้และทรงอธิบายให้เข้ากับประสบการณ์ส่วนพระองค์ สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม แนวความคิดที่ทรงให้ความสำคัญคือ แนวความคิดเรื่องสัญญาประชาคม และแนวความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงรอบรู้ ทรงสามารถและทรงบารมี หากแต่ทรงใช้การตีความร่วมสมัยและเฉพาะพระองค์

ในพระบรมราชาวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องสัญญาประชาคม พระมหากษัตริย์ทรงเป็นมนุษย์ที่ทรงสามารถสร้างระเบียบและประโยชน์สุขแก่สังคมอันเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ส่วนพระบรมราชาวินิจฉัยเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในอุดมคติ ซึ่งทรงรอบรู้ ทรงสามารถและทรงบารมีนั้นได้รับการปรับให้สอดคล้องกับภาวะที่ไทยต้องเผชิญหน้ากับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก

พระบรมราชาวินิจฉัยและพระราชกรณียกิจอันเนื่องในการธำรงฐานะพระมหากษัตริย์นี้สะท้อนให้เห็นทั้งร่องรอยของอิทธิพลแนวความคิดตะวันตกและลักษณะจารีตนิยมซึ่งปรากฏอยู่ในองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... ประวัติศาสตร์ .....
สาขาวิชา ..... ประวัติศาสตร์ .....
ปีการศึกษา ..... 2531 .....

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... ศ.ดร. ก. อนุช. ธีระ...

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมเพียงแผ่นเดียว

PONGSETHIDA KASEMSIN : KING MONGKUT AND HIS JUSTIFICATION OF THE THRONE. THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR BUSAKORN KARN-CHANACHRI, Ph. D. 195 pp.

This thesis is a study of King Mongkut's own justification of the throne. His attempt on the issue emerged amidst his political experience throughout the years from the end of the reign of King Rama II. Among the findings of this study is that the means used by King Mongkut was to present an adaptation of traditional Thai definition of kingship. The adaptation was based on King Mongkut's political and intellectual experience as well as contemporary political, social and economic situations. Accordingly, his justification of the throne relied upon the theory of social contract and the ideal king who was not only able but also enlightened and charismatic.

In King Mongkut's version of social contract, the king is but a human being whose *raison d'être* was to maintain social order. On the other hand the definition of the ideal king was adapted so as to lead the nation through the threat of western imperialism.

In effect his reasoning of the two themes reflected traces of western influence together with traditionalism, the coexistence of which was characteristic of King Mongkut.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... ประเวศ คำ สตรี
สาขาวิชา ..... ประเวศ คำ สตรี
ปีการศึกษา 2531

ลายมือชื่อนิสิต ..... *รณิศา* .....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... *ประเวศ คำ สตรี* .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ล่วงใต้ความช่วยเหลือจากท่านผู้มีอุปการคุณหลายท่าน ความอดทนและความอดกลั้นของแม่ที่พากเพียรส่งเสียมาโดยตลอดเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้สามารถทำงานชิ้นนี้ได้อย่างราบรื่น

คุณค่าและความสำเร็จของวิทยานิพนธ์นี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่ได้รับความเมตตาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจारी ที่กรุณาใช้เวลาช่วยดูแลและควบคุมการทำงานด้วยความเอาใจใส่ คำแนะนำและความปรารถนาดีจาก อาจารย์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเพิ่มเติมกำลังปัญญาและกำลังใจแก่ศิษย์ ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สายชล วรณรัตน์ และ คุณวิมลย์ พงศ์พินิตานนท์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำที่มีประโยชน์หลายประการ ความรู้ที่ได้รับจากคุณอาจารย์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ตลอด 9 ปี ที่ผ่านมาเป็นอีกส่วนหนึ่งของความสำเร็จนี้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์วิลาสวงศ์ พงศ์บุศร ศาสตราจารย์ ปิยนาด บุณนาค และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ท้ายที่สุดขอขอบคุณ คุณจารุณี ทิพย์พิมานชัยกร อย่างมากที่ช่วยพิมพ์ด้วยความเอาใจใส่และเสร็จทันเวลา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 บัญญัติที่มีอิทธิพลต่อพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์	5
สถานภาพทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	5
- ฐานพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	6
- ฐานพระราชอำนาจและบทบาททางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว	9
- ฐานอำนาจและบทบาททางการเมืองของขุนนางตระกูลขุนนาค	13
ปัญหาในการควบคุมชนชั้นนำทางการเมือง	16
ปัญหาในการควบคุมคณะสงฆ์	18
ระบบไพร่และความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร	20
การคุกคามจากชาติมหาอำนาจตะวันตก	22
บทที่ 3 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระราชอำนาจ	27
การสร้างฐานพระราชอำนาจทางการเมือง	27
- การสร้างกองกำลังส่วนพระองค์	28
- กลไกในการใช้พระราชอำนาจในระบบบริหาร	30
- การสร้างพันธมิตรทางการเมือง	34

ความพยายามลกดพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว	39
การควบคุมคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม	44
- การปรับปรุงประสิทธิภาพของกฎหมาย	44
- การปรับปรุงระบบควบคุมกำลังคน	48
- ความพยายามควบคุมคณะสงฆ์	54
การสร้างการยอมรับจากชาติตะวันตก	59
บทที่ 4 สัญญาประชาคม : วิธีของการสร้างความชอบธรรมแห่งพระราชอำนาจ 65	
พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง "สัญญาประชาคม"	68
การเผยแพร่แนวพระราชดำริ เรื่องสัญญาประชาคม	74
การสร้างความสำเร็จแก่ราชวงศ์จักรี	76
การยืนยันความชอบธรรมในการสืบราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	80
พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม 81	
- ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเจ้านายและขุนนาง 86	
- ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับคณะสงฆ์	90
- ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร	93
บทที่ 5 การแสดงพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงรอบรู้ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงสามารถ และพระมหากษัตริย์ผู้ทรงบารมี	108
พระมหากษัตริย์ผู้ทรงรอบรู้	110
พระมหากษัตริย์ผู้ทรงสามารถ	119
- การปรับปรุงรัฐให้ทันสมัยแบบตะวันตก	120
- การรักษาความเป็นไทย	137
พระมหากษัตริย์ผู้ทรงบารมี	144

	หน้า
บทที่ 6 บทสรุป	155
บรรณานุกรม	165
ประวัติผู้เขียน	195

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย